

*Масалова Т. М.,**аспірант кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонського державного університету*

МОВЛЕННЄВІ АКТИ У СТРУКТУРІ АНГЛОМОВНОЇ ПРОТЕСТАНТСЬКОЇ ПРОПОВІДІ XVIII СТОЛІТТЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування мовленнєвих актів різних типів у жанрі проповіді на матеріалі текстів англомовних протестантських проповідей XVIII століття. З'ясовано, що комунікативна мета проповіді реалізується шляхом використання проповідником асертивів, директивів, експресивів і контактивів, у той час як декларативи, комісиви й квеситиви є нерелевантними англомовній протестантській проповіді.

Ключові слова: лінгвопрагматика, мовленнєвий акт, іллокутивний акт, англомовна протестантська проповідь.

Постановка проблеми. Однією із центральних проблем сучасної лінгвістики є вивчення комунікативної функції мови, що передбачає залучення прагматичного аспекту до галузі лінгвістичних досліджень.

На сучасному етапі фокус прагмалінгвістичних досліджень переміщується на чинник адресата, з мовленнєвої дії на мовленнєву взаємодію. Дослідження інтерактивних аспектів мовленнєвої діяльності знаходить прояв у інтеграції лінгвістичної прагматики з дискурсивним аналізом [1, с. 21]. Теорія мовленнєвих актів є важливою складовою дискурсивно орієнтованої, інтерперсональної лінгвістичної прагматики, яка вивчає мовленнєві акти не як відірвані від реального спілкування висловлювання, а як комунікативний процес, що бере початок у ментальній сфері адресанта [1, с. 20].

Високий прагматичний потенціал англомовної протестантської проповіді зумовлюється її комунікативною метою, яка полягає у зміні поведінки, свідомості та моделі світу реципієнтів проповіді відповідно до протестантської релігійної доктрини. Специфіка впливу текстів проповіді полягає в управлінні групою людей за допомогою мовних засобів. У зв'язку з цим великого значення набувають прагматичні властивості жанру проповіді, що досліджуються нами з позиції теорії мовленнєвих актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження мовленнєвих актів у лінгвістиці присвячені численні наукові розвідки (Л. Р. Безугла, Дж. Л. Остін, О. Г. Почепцов, Дж. Р. Серль, І. С. Шевченко та ін.). Попри окремі пошуки, присвячені вивченню мовленневоактових властивостей англомовної проповіді (Р. Я. Ваврінчик, М. П. Ділай, С. С. Смирнова), особливості функціонування різних типів мовленнєвих актів та їх роль у здійсненні ефективного мовленнєвого впливу на паству під час виголошення проповіді висвітлені не достатньо.

Мета статті полягає у встановленні особливостей функціонування мовленнєвих актів різних типів у жанрі проповіді на матеріалі текстів англомовних протестантських проповідей XVIII століття.

Виклад основного матеріалу. У дискурсивній прагмалінгвістиці мовленнєвий акт вивчається як невіддільна скла-

дова дискурсу, його мінімальна одиниця. Екстраполуючи ідеї І. С. Шевченко та О. І. Морозової, дискурс вважаємо інтегральним феноменом, мисленнєво-комунікативною діяльністю, що протікає у широкому соціокультурному контексті; вона є сукупністю процесу і результату, характеризується континуальністю й діалогічністю і включає як позалінгвальний, так і власне лінгвальний аспект [2, с. 25]. Під мовленнєвим актом розуміємо процес дискурсивно-мовленнєвої взаємодії комунікантів на ґрунті комунікативної інтенції мовця, результатом якої є висловлення [1, с. 33]. У результаті цієї взаємодії комунікантами конструюються смисли – пропозиційні, іллокутивні та перлокутивні [3, с. 329]. Така інтерпретація базується на теорії Дж. Р. Серля, згідно з якою мовленнєвий акт складається з локутивного (акт вимовляння / написання), пропозиційного (референція та предикація), іллокутивного (вираження комунікативної цілі) та перлокутивного (акт впливу на адресата) аспектів [4].

У нашому дослідженні ми дотримуємося класифікації іллокутивних актів, згідно з якою дослідники виокремлюють сім основних типів іллокутивних актів: асертиви, директиви, комісиви, експресиви, декларативи, квеситиви та контактиви [1, с. 128]. Такий підхід до розмежування іллокутивних актів спирається на класифікацію іллокутивних актів Дж. Р. Серля [4, с. 6], в основу якої покладено умови успішної реалізації мовленнєвих актів. Крім того, слідом за Л. Р. Безуглою, вважаємо, що іллокутивний акт є аналогом мовленнєвого акту у цілому [3, с. 160], а отже, класифікація іллокутивних актів є фактично класифікацією мовленнєвих актів [3, с. 163].

Як свідчать результати текстово-інтерпретаційного аналізу, декларативи, комісиви і квеситиви нехарактерні для жанру проповіді. Необхідною умовою реалізації декларативів є фіксовані інституційні повноваження мовців. Декларуючи певні явища, стан справ, мовець тим самим робить його існуючим у реальному світі. Мовленнєві акти комісивного типу виражають намір мовця взяти на себе зобов'язання виконати певну дію, репрезентовану у пропозиції. Їх перлокутивна мета полягає у намірі змусити адресата повірити, що він візьме на себе відповідне зобов'язання. Оскільки проповідник не наділений відповідними інституційними повноваженнями і не має повноважень щось обіцяти від своєї особи, то декларативи і комісиви не є релевантними для нашого дослідження.

Квеситивам властива наявність граматично маркованої структури їхнього вираження і відкрита пропозиція, що відзначається когнітивним дефіцитом мовця [1, с. 129], певною інформаційною лакуною, яку бажає заповнити мовець, спонукаючи адресата до здійснення вербальної дії – відповіді. Звернення проповідником до колективного адресата та односторонній характер комунікації ліквідує можливість ставити питання, адже адресант не має можливості отримати відповідь адресата. Тому,

якщо у проповіді мовленнєвому акту притаманна структура речення, типова для квеситивів, йдеться про непрямий (indirect) мовленнєвий акт. Прикладом може слугувати риторичне питання, яке широко використовується проповідником для вираження власної думки, наприклад: *Is a blind man fit to be a guide in a very dangerous way? Is a dead man fit to bring others to life? A mad man fit to give to cast out devils? A rebel, an enemy to God, fit to be sent on an embassy of peace to bring rebels into a state of friendship with God? A captive bound in the massy chains of darkness and guilt, a proper person to set others at liberty? A leper, or one that has plague-sores upon him, fit to be a good physician? Is an ignorant rustic that has never been at sea in his life fit to be a pilot, to keep vessels from being dashed to pieces upon rocks and sand-banks? Isn't an unconverted minister like a man who would teach others to swim before he has learned it himself, and so is drowned in the act and dies like a fool?* [5, с. 11–12]. У наведеному прикладі за допомогою низки риторичних питань проповідник наводить адресата на думку стосовного того, що зазначене духівництво слід вважати негідним і непридатним для наслідування.

Характерною ознакою англійських протестантських проповідей є домінування директивних мовленнєвих актів, які мають іллокутивну ціль змусити адресата виконати певні дії, які відповідають інтересам і бажанням адресанта, і перлокутивну мету – зобов'язати адресата виконати ці дії. В англійській протестантській проповіді директиви спрямовані на корегування поведінки та світосприйняття пастви відповідно до засад протестантської традиції. Саме мовленнєві акти директивного іллокутивного типу найчіткіше експлікують комунікативну інтенцію англійської протестантської проповіді, яка полягає у здійсненні маніпулятивного впливу на паству.

Текстам проповідей притаманні директивні акти з різним ступенем інтенсивності іллокутивної сили. Директиви зустрічаються в основному у заключній частині проповіді, де інтенції проповідника експлікуються переважно за допомогою наказових конструкцій, наприклад: *But though your neighbors growl against you, and reproach you for doing your duty, in seeking your soul's good, bear their unjust censures with Christian meekness and persevere, knowing that suffering is the lot of Christ's followers, and that spiritual benefits infinitely overbalance all temporal difficulties* [5, с. 30].

Крім того, інтенція адресанта у проповіді може бути виражена у вигляді поради, наприклад: *My brethren, we should mourn over those who are destitute of faithful ministers and sympathize with them. Our bowels should be moved with the most compassionate tenderness over those dear fainting souls that are as "sheep having no Shepherd," and that after the example of our blessed Lord* [5, с. 15]; прохання, наприклад: *I beseech you, my dear brethren, to consider that there is no probability of your getting good by the ministry of Pharisees, for they are no shepherds (no faithful ones) in Christ's account* [5, с. 31]; погрози, наприклад: *Consider this, you that are here present, that yet remain in an unregenerate state. That God will execute the fierceness of his anger, implies, that he will inflict wrath without any pity. When God beholds the ineffable extremity of your case, and sees your torment to be so vastly disproportioned to your strength, and sees how your poor soul is crushed, and sinks down, as it were, into an infinite gloom; he will have no compassion upon you, he will not forbear the executions of his wrath, or in the least lighten his hand; there shall be no moderation or mercy, nor will God then at all stay his rough wind; he will have no regard to your welfare, nor be at all careful lest you*

should suffer too much in any other sense, than only that you shall not suffer beyond what strict justice requires [6, с. 18]; застереження, наприклад: *You especially have now an extraordinary opportunity; but if you neglect it, it will soon be with you as with those persons who spent all the precious days of youth in sin, and are now come to such a dreadful pass in blindness and hardness* [6, с. 24]; заборони, наприклад: *Don't think it much if the Pharisees should be offended at such a proposal* [5, с. 17].

Іллокутивна ціль мовленнєвих актів асертивного типу полягає у представленні певного стану речей, як істинного, а перлокутивна мета – у тому, щоб змусити адресата повірити у цю істинність. Асертиви у проповідях описують деякий стан реальності відповідно до релігійної доктрини протестантизму, констатують певні релігійні істини й догматичні положення, відображають міркування проповідника щодо певних релігійних тем, біблійних і мирських подій, наприклад: *Sometimes an earthly prince meets with a great deal of difficulty to subdue a rebel, who has found means to fortify himself, and has made himself strong by the numbers of his followers. But it is not so with God. There is no fortress that is any defense from the power of God. Though hand join in hand, and vast multitudes of God's enemies combine and associate themselves, they are easily broken in pieces. They are as great heaps of light chaff before the whirlwind; or large quantities of dry stubble before devouring flames* [6, с. 5].

Експресиви виражають психічний стан або певні почуття мовця, його реакцію на стан речей, зафіксований у пропозиції. Їх перлокутивна мета полягає у зміні емоційного стану адресата, наприклад: *And what a mighty respect they had for the Sabbath Day, in-somuch that Christ and His Disciples must be charged with the breach thereof for doing works of mercy and necessity! Ah, the rottenness of these hypocrites!* [5, с. 6]. У текстах проповідей емоційний вплив нерідко превалює над логічним, оскільки емоційне співпереживання часто досягається набагато легше, ніж логічний доказ.

Пропозиційний зміст експресива приписує певний предикат суб'єкту, яким часто виступає адресат проповіді. Зважаючи на подвійну адресованість проповіді, це може бути не тільки паства, а й Бог (наадресат), до якого спрямовані висловлення вдячності із застосуванням різноманітних мовленнєвих кліше: *thanks God, Alleluia, Christ is risen*. Стан речей, який є приводом для вживання експресивів, є не основним змістом, а передумовою такого мовленнєвого акту – його пресупозицією.

Контактив базується на намірі адресанта встановити, підтримати або розірвати контакт з адресатом. Під час проголошення проповіді особливо важливим є встановлення та підтримання контакту, що пов'язано з реалізацією комунікативної мети англійської протестантської проповіді, яка полягає у зміні поведінки, свідомості та моделі світу реципієнтів проповіді відповідно до протестантської релігійної доктрини.

Прикладом мовленнєвого акту контактивного типу може слугувати питання, на яке одразу ж надається відповідь, наприклад: *Why, had the people then no teachers? O yes! They had heaps of Pharisee-teachers that came out, no doubt, after they had been at the feet of Gamaliel the usual time, and according to the acts, cannons, and traditions of the Jewish church* [5, с. 3–4].

Привернення й утримання уваги пастви, її емоційне налаштування, створення сприятливої атмосфери корелює з фатичною функцією мови, успішність реалізації якої визначає готовність пастви сприймати настанови пастора і дозволяє проповідникові контролювати мисленнєву діяльність пастви і викликати її інтерес до проповіді. Це, врешті речт, дозволяє

змінити світоглядну позицію адресата, спонукає об'єкт впливу до виконання бажаних дій.

Висновки. Отже, текстам англомовних протестантських проповідей XVIII століття притаманні асертиви, директиви, експресиви і контактиви, які дозволяють проповідникам вплинути на світогляд слухачів і переконати їх в існуванні незаперечних істин, якими слід керуватися у релігійній і поза-релігійній сферах життя. Декларативів, комісивів і квеситивів у нашому масиві даних не зафіксовано.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні особливостей функціонування імпліцитних мовленнєвих актів в англомовних протестантських проповідях, оскільки їх використання є свідченням маніпулятивного характеру впливу проповідника на паству.

Література:

1. Безугла Л. Р., Романченко І. О. Лінгвопрагматика дискримінації у публіцистичному дискурсі. Харків: ФОП Лисенко І. Б., 2013. 182 с.
2. Шевченко І. С., Морозова О. І. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Х.: Константа, 2005. С. 21–28.
3. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 332 с.
4. Searle J. R. *Speech Acts*. Cambridge: CUP, 1969. 306 p.
5. Tennent G. *The Danger of an Unconverted Ministry*. Philadelphia: Benjamin Franklin, 1740. 182 с. URL: <https://cdn.loc.gov/service/rbc/rbc0001/2014/2014gen01773/2014gen01773.pdf>
6. Edwards J. *Sinners in the Hands of an Angry God*. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1053&context=etas>

Масалова Т. М. Речевые акты в структуре английской протестантской проповеди XVIII века

Аннотация. Статья посвящена исследованию особенностей функционирования речевых актов различных типов в жанре проповеди на материале текстов английских протестантских проповедей XVIII века. Коммуникативная цель проповеди реализуется путем использования проповедником асертивов, директивов, экспрессивов и контактивов, в то время как декларативы, комиссивы и квеситивы являются нерелевантными англоязычной протестантской проповеди.

Ключевые слова: лингвопрагматика, речевой акт, иллокутивный акт, английская протестантская проповедь.

Masalova T. Speech acts in the structure of the English protestant sermon of the 18th century

Summary. The article focuses on the study of the pragmatic characteristics of the English protestant sermons of the 18th century in terms of the theory of speech acts. It has been proved that the communicative aim of the English protestant sermons are realized by means of assertives, directives, expressives and phatic speech acts, while declaratives, comissives and quesitives are irrelevant to the texts of the protestant sermon.

Key words: linguistic pragmatics, speech act, illocutionary act, English protestant sermon.